

Petőfi utolsó napjai és halála

A Heti Nemzeti Újság 1994. július 22-i számában *Süle Sándor* fölveti a kérdést a Művelődés rovatban: *Hol vagy, Petőfi?* A kérdés igazában a költőnek csak a *csontjaira* vonatkozik, melyeket a szerző hite szerint valóban megtaláltak 1989. július 17-én a szibériai Barguzinban. Ahogy bevezetőjében írja: „a tudomány jelen álláspontja szerint” azok Petőfi csontjai.

Nem értek egyet a cikk szerzőjével! Petőfi a segesvár-fehéregyházi csata után *nem kerülhetett Szibériába*.

Süle Sándor nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy „1989-ben a magyar kutatócsoportnak egy idős orosz mérnökember mutatta meg azt a helyet Barguzinban, ahol ő kisgyermek korában még látta a kiskőrösi születésű *Alexander Petrovics* sírkeresztjét”. Csodálom, hogy a szerző kritikátlanul fogadta ezt a nagyon homályos emlékezőt, hiszen az óriási kiterjedésű Szibériában ezer meg ezer *Alekszandr Petrovics* nevű személynék a sírja létezhetett és létezhet ma is. Ugyanakkor gúnyosan és megrovóan említi a cikk írója a Magyar Tudományos Akadémia „tudósait”, akik szerint a Barguzinban kiásott csontváz nem Petőfire utal, hanem női csontváz lehet. Azt írja: „A magyar akadémikusok megkötötték magukat, nem Petőfi. (...) Miért nem? Csak.” Ő inkább hisz egy clevelandi antropológusnak, aki a barguzini csontok rövid vizsgálgatása után ezt kérdezte: „Ki az a marha, aki ezt női csontváznak nézi?”

Nos, én inkább hiszek a Magyar Tudományos Akadémiának, már csak azért is, mert mindeddig semmi komoly bizonyíték (írásos dokumentum) nem került elő Petőfi Szibériába hurcolásáról s ottani – csak elméletben lehetséges – életéről, munkásságáról. Senki sem tud felmutatni egyetlen mondatot, amelyet a költő ott írt volna (saját kezével), sem másvalakinek egyetlen sorát, amely kétségtelenül bizonyítaná *Petőfi Sándornak* (tehát nem valamilyen *Alekszandr Petrovicsnak!*) a szibériai jelenlétét az 1849 utáni időben.

Tudjuk ellenben, hogy 1956 nyarán a Segesvárra kiküldött magyar-román Akadémiai Munkaközösség helyszíni kutatásai alapján sikerült hitelt érdemlően megállapítani a költő ottani, azaz Erdélyhez kötődő halálának körülményeit és *halálhelyét*, ami persze nem jelentette *sírhelyének* a megtalálását is. A sírhelye tulajdonképpen az egész hatalmas csatatér, amelyet Petőfi csontjainak megkeresése végett felásni lehetetlenség.

A költő nem élhette túl 1849. július 31-ét, a Segesvár-fehéregyházi csata napját, hiszen megbízható szemtanú látta őt az eleste után fél órával holtan feküdni Fehéregyházától keletre, egy forrás közelében. A csata napját követően viszont soha senki sem látta többé Petőfit. A legendák és a mindenféle találgatások helyett nézzünk szembe a tényekkel!

1849 júliusában már csaknem reménytelen helyzetbe jutott a magyar szabadságharc. A dicsőséges tavaszi hadjárat heteiben még úgy látszott, hogy erőegyensúly alakult ki Magyarország és Ausztria harcában: egyikük sem lehet sem győztes, sem vesztes, ha csak nem tud megnyerni segítségül egy harmadik hatalmat. Sajnos, *I. Ferenc József*

* Tekintettel arra, hogy a Heti Nemzeti Újság időközben megszűnt, helyet adunk a vitacikknek. (Szerk.)

császárnak sikerült beavatkozásra bírnia ellenünk *I. Miklós* orosz cárt, aki kétszázezer katonáját küldte 1849 nyarán Magyarországra és Erdélybe, hogy az osztrákokkal közösen verje le a mi szabadsághúzdelmünket. Ekkor írta Petőfi az utolsó versét és benne a következő sorokat:

*Szörnyű idő, szörnyű idő!
S a szörnyűség mindegyre nő.
Talán az ég
Megesküvök.
Hogy a magyart kiirtja.
Minden tagunkból véreztünk,
Hogy is ne? villog ellenünk
A fél világnak kardja.*

Az Erdélyben előnyomuló cári csapatokat már a legendás hírű *Bem* altábornagy sem tudta feltartóztatni. Segesvári csatavállalása július 31-én a többszörös túlerővel szemben az első órákban sikerekkel indult. A cári csapatokat vezénylő egyik tábornok, *Szkarjatyin*, maga is halálosan megsebesült egy magyar tüzérségi lövedéktől. Dél előtt 10 órától délután 5-6 óráig tartott az elkeseredett küzdelem. 5 óra tájban a cáriaknak sikerült áttörniük a magyar sereg jobb szárnyát. Ekkor *Bem* kiadta a parancsot a hátrálásra, maga is menekült a táborkarával.

Petőfirol tudnunk kell, hogy ő csak hat nappal ezelőtt érkezett meg – mezőberényi visszavonulása után – *Bem* erdélyi táborába. A csata idején nem volt se lóva, se fegyvere, se katonai egyenruhája, de megvolt az őrnagyi kinevezése, és egyenruháját előzőleg megrendelte Marosvásárhelyen egy szabónál. A költő – mint *Bem* segédtsíztje – a segesvári csata minden mozzanatát élénk figyelemmel kísérte, *Bem* azonban visszarendelte a legveszélyesebb helyekről: nem engedte a tűzvonalba. Petőfi a Sár-patak hídjánál helyezkedett el, onnan figyelte polgári ruhájában az ütközetet. Egy orosz ágyúlövedék alig harminc lépésnyire tőle ütközött a földre, s a fölvert por percekre ellepte a költőt. Hihetőleg a szemébe is jutott, mert azt „zubbonya szárnyával hosszasan törülgeté” – jegyezte föl *Lengyel József* székelykeresztúri sebész, aki ott volt a közéletben, s aki a vesztes csata után lóva segítségével meg tudott menekülni.

Petőfi csak akkor hagyta el ezt a helyet, amikor vezérét, *Bem* tábornagyot gyorsan visszavonulni, illetőleg menekülni látta, a kiinduló állomásuk, Székelykeresztúr irányába. *Bem* és táborkara még át tudta vágni magát a kis magyar sereg bekerítésére törő cári ulánusok (=lovas katonák) gyűrűjén, de Petőfi – magánosan és gyalog, az utolsók közt menekülve – fegyveres üldözőinek lett az áldozata. Az oroszok a harcnak ebben a végső szakaszában nem ejtettek hadifoglyot. „Tébolyult vérengzés kezdődött – írja Petőfi-könyvében *Illyés Gyula* –, az oroszok *Szkarjatyin* és hétszáz bajtársuk elesete miatt nem ismertek hadifoglyot. Aztán iszonyú embervadászat: a katonák az elesetteket kifosztották.”¹

Dienes András, az 1956. évi magyar-román Akadémiai Munkaközösség tagja, aki évtizedes munkával tüzetesen földerítette a költő utolsó hónapjainak és élete utolsó napjának történetét, így rekonstruálja ma már kevésbé ismert könyvében Petőfi utolsó perceit és halálát: „*Háromnegyed hat tájban* *Lengyel József* orvos látja utoljára élve Petőfit – Fehéregyháza és Héjjasfalva feleútján, egy úthajlat környékén. *Hat órakor* Petőfit az úthajlaton és egy kaptatón túl, az Ispánkút (románul: Fintina Spanului) nevű forrás közelében utolérték az üldözésre küldött (...) ulánusok, és dzsidával leszúrták. Egy szemtanú – *Heydte* dragonyos őrnagy – félóra múlva egyetlen sebhelyet látott a mellén, a szúrás bizonyára a szívét érte.”²

¹ *Illyés Gyula*: Petőfi Sándor. Bp. 1972. 502-503. old.

² *Dienes András*: Az utolsó év. Petőfi és a szabadságharc. Bp. 1962. 289. old.

Fél hét tájban járt ott *Heydte* báró, a *Lüdersz* tábornok (cári vezér) mellé küldött császári – osztrák – összekötőtiszt, akinek a foglyok átvizsgálása, a „politikai vétkesek” őrizetbe vétele és az ütközetek utáni temetésekről való intézkedés volt a feladata. *Heydte* őrnagy, aki osztrák lévén, *Petőfit* nem ismerhette, őt kozák lovas kíséretében érkezett lóháton az Ispán-kúthoz, s itt – az írásban fennmaradt jelentés szerint – egy polgári ruhás férfi, egy leszúrt „felkelő” tiszt holtteste hívta fel magára a figyelmét. A magyar tiszt mellett, akit addigra már kiraboltak s aki „már nadrágjáig le volt vetkőztetve”, több, vérrel bemocskolt irat hevert: valószínűleg a nem sokkal előbb arra járt üldöző kozákok, miután a tisztet leszúrták, találták azokat nála, de „eldobták, mert rájuk nézve nem volt értékük”.

Heydte báró – amint a bécsi császár titkos levéltárában fennmaradt jelentésének magyar fordításában olvashatjuk – mégis úgy gondolta, hogy érdemes megnézni ezeket az iratokat, ezért a melléje beosztott egyik kozákkal fölszedette őket. Nagyon megörült, mert fontos okmányok kerültek a kezébe. Az egyik irat *Bem* távol levő alvezérének, *Kemény Farkas*nak jelentése volt *Bem*hez csapatainak állásáról, a másik egy parancs fogalmazványa volt *Bem* nevében arról, hogy *Stein* honvéd tábornok támadja meg *Haszford* cári tábornokot Nagyszebenben. A holttesttől néhány lépésnyire körülbelül száz darab magyar dekoráció (kitüntetés) is hevert, zsineggel összefűzve. Ezek kiosztásra váró érdemjelek voltak. *Heydte* báró e jelekből mindjárt megállapíthatta, hogy a halott *Bem* közvetlen környezetéhez tartozott. Meg is nézte az ismeretlent alaposan.

„A lelet, amelyből arra kellett következtetnem, hogy a halott tisztnek *Bem* mellett volt állása – folytatja jelentését *Heydte* báró –, arra bír, hogy közelebbről szemügyre vegyem a holttestet... De a halott előttem teljesen ismeretlen volt, sovány, kicsiny, száraz arcú, nagyon határozott kifejezéssel és nagy fekete körszakállal. Nadrágja fekete pantalló volt.”³

Ebből a leírásból határozottan *Petőfire*, *Bem* segédtisztjére ismerünk. Más polgári ruhás magyar tiszt, aki *Bem* vezérkarához tartozott, nem is vett részt a segesvári csatában. *Heydte* egy későbbi visszaemlékezésében nagyjából ugyanilyen személyleírást ad: „...kétségtelenül halott volt. Egy lándzsaszúrástól kellett elesnie, a mellén vértócsa állt. Amennyire ezt futólagos vizsgálattal meg lehetett állapítani, a holttest középnyiségűnél kisebb volt és sovány, az arc eltorzult, az arcbőr sárgás, a haj és a hegyes szakáll fekete. A csizma és a kabát hiányzott a holttestről, az ing finom és a mellen redőzött volt, a nadrágja fekete.”⁴

Majdnem pontosan ilyennek látjuk *Petőfit* a két-három héttel előbb készült, utolsó, egész alakos képén, amelyet rokona és barátja, *Orlai Petrich Soma* festett róla Mezőberényben. Amikor *Heydte* közölte az idézett személyleírást a Segesvárnál elfogott honvédtisztekkel, azok határozottan kijelentették, hogy az így jellemzett halott nem lehetett más, mint a költő. Mindenki, aki az utolsó napon látta őt, emlékezett a polgári öltönyére, fekete pantallójára. Őrá vall a finom ing is: *Petőfi* – a hagyomány szerint – sokat adott arra, hogy mindig finom inget viseljen. Akik az Ispán-kútnál leszúrták ezt a polgári ruhás „felkelő” tisztet, értékes zsákmányként vehették magukhoz a számukra különleges, nem katonai zubbonyát.

Itt jegyzem meg, hogy az oroszok a magyar hadifoglyaikat – az osztrákokkal való megállapodásuk értelmében – nem vihették magukkal Oroszországba, hanem át kellett adniuk őket az osztrák hatóságoknak, minthogy hazánkat I. Ferenc József császár birodalma részének tekintették. Ezt figyelembe véve is teljes lehetetlenség elképzelnünk *Petőfinek* hadifogolyként a nagyon távoli Szibériába való elhurcolását.

³ *Illyés Gyula* i.m. 516. old.

⁴ *Dienes András* i.m. 260. old.

Illyés Gyula megjegyzi könyvében, hogy a lengyel szabadsághős Bem nem tudott magyarul, sőt németül is rossz kiejtéssel beszélt. „A költővel (mint a ránk maradt levelek bizonyítják) viszont könnyen tudott franciául értekezni. Föltehető tehát, hogy Petőfi elsősorban fordítói és tolmácsi munkát végzett mellette. Talán Kemény Farkas jelentését is fordítás vagy a válasz megírása végett adta át neki a vezér. A táborban Bem után (...) az országos hírű költő volt a legismertebb ember; valószínű, hogy a kitüntetések ünnepélyes feltűzésénél a magyarul nem tudó Bem szintén szerepet szánt neki, a »nép-költőnek«, aki nemcsak a nyelvnek, de az ékesszólásnak is mestere volt. Meglehet, hogy a kitüntetések ügyének vezetését teljesen ráruházta; ezért volt a költőnél egy egész köteg dekoráció.”⁵

Dienes András valószínűsíti könyvében, hogy Petőfit nem az Ispán-kúttól távoli három tömegsír egyikébe, hanem a körülbelül ötven magános honvédsír valamelyikébe temették a tömeges temetésre másnap kivezényelt, őt nem ismerő helybeli polgárok. Ezek a sírhelyek ma már teljesen ismeretlenek. A költő testereklýéinek felkutatása reménytelen vállalkozás volna. „Ne feledjük – jegyzi meg ezzel kapcsolatban Dienes András –, hogy a magányos sír sohasem fekszik olyan mélyen, mint a tömegsír, a csontokat az ekevas is kiforgathatta; nagy vasútépítkezés is folyt erre...”

Petőfi csontjai ott porladnak valahol Segesvártól keletre, Fehéregyháza és Héjjasfalva között, a Nagy-Küküllő széles völgyében: *Erdély földjében*. De nem is a sírja a lényeges nekünk, hanem az életműve, amely halhatatlan. *Csontjainak hiábavaló keresése helyett olvassuk a műveit!* Huszonhat és fél éves korában elragadta őt körünkől a harcéri halál, de amit addig alkotott, azt reánk hagyta mindnyájunk nemes örökségéül.

Pásztor Emil

Szűcs Sándor életrajzához

Mi, akik 1944-1945-ben Biharnagybajomból gimnazisták voltunk, Debrecenben, Hajdúnánáson, Nagyszalontán vagy Szeghálmon tanultunk. Azaz csak tanultunk volna, mert 1944. tavaszán a háború miatt minden tiszántúli gimnázium – ki hamarabb, ki később – befejezte a tanévet és diákjait hazaengedte a szülőkhöz. A Szeghalmi Református Péter András Gimnáziumban az 1943-1944 tanévet 1944. április 1-én fejeztük be. A térségbe 1944. októberében érkezett a II. Ukrán Front és így lehetetlen volt a tanítás megindítása, az intézmények működtetése. Siralmas idők voltak, a háború mindent és mindenkit meggyötört, számolatlanul szedte áldozatait.

1945. tavaszáig szóba sem került Biharnagybajomban, hogy a diákokat vissza kellene juttatni a középiskolákba, hiszen a közlekedés, a közellátás, az intézmények romokban, az élet újraindítása emberfeletti erőfeszítéseket igényelt mindenkitől. Ilyen helyzetben ismerte fel Biharnagybajom akkori értelmisége – köztük Szűcs Sándor is –, hogy az otthon szorult diákoknak valami segítséget kellene adni. Az ötlet dr. Rácz György gyógyszerész és dr. Bódis Gábor járási főjegyző agyában fogant meg, s elsőként csatlakozott kezdeményezésükhöz Szűcs Sándor is. A nemes kezdeményezést tett követte és rendkívül rövid idő alatt megszervezték a *Biharnagybajomi Particulat*, ahol több évfolyamból összeszedett tankönyvekből, sőt néha a kezdeményező diákkori könyveiből (pl. latin nyelvtant) tanultunk. Az oktatás módszerére – mai fejjel – azt mondanánk, hogy igazi „team-teaching” folyt, hiszen egészen különböző évjáratú diákok tanultunk együtt.

⁵ *Illyés Gyula* i.m. 516-517. old.

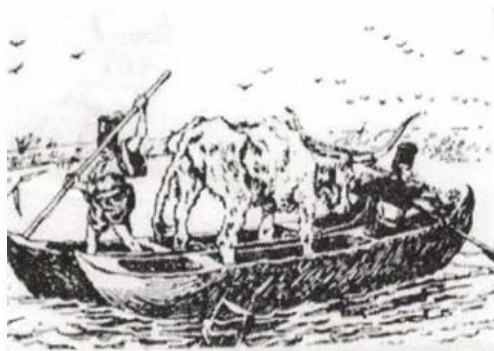
A tanárok néha „átoktattak” más csoportokba is, hiszen például a kémiát általában dr. Fodor Pál állatorvos tanította, de nyilvánvalóan e tárgyban dr. Csillag Imre orvos – aki egyébként egészségtant tanított – gyakran kisegített bennünket. Ugyanezt megtette többször a már említett dr. Rácz György gyógyszerész is, aki egyébként latin nyelvet tanított. A magyar nyelv és irodalmat a jószágos, angyal-lelkű Bódis Gáborné (Ibi néni) tanította. Nagy Sándor tanító úr az értesítőnkben mennyiségtan és mértan címen szereplő tárggyal próbált megbarátkoztatni bennünket, Ördög Lajos tiszteletes úr pedig a hit és erkölcsan kálvinista ágát igyekezett lelkünkbe ültetni.

Szűcs Sándor bácsi (mert ő akkor sem úr volt nekünk, hanem bácsi) a föld- és néprajz, valamint bizonyos mértékű természetrajz ötvözetét tanította, ami klasszikus tisztasággal egyik tantárgyunk értesítőbeli „kutricájába” sem volt beszorítható. Tőle hallottunk életünkben először (11 évesen) olyan történeteket, amelyeket híres munkáiban (különösen „A régi Sárrét világa”-ban) felnőtt fejjel később újra olvashattunk. Néprajzi gyűjtőútjain felszedett óriási élményanyagát egy mondabeli „regős” kifogyhatatlan találékonyságával, csendes derűvel végeláthatatlan meseszövéssel mondta, mondta és újra mondta.

Feleltetni természetesen sohasem feleltetett, az osztályzatokról, mint olyanról, szó sem esett. Ezeken az órákon igazi gyöngyéletünk volt! Házifeladatot azonban adott, sőt néha nagyon keményet. Egyik alkalommal azt kérte, hogy az alföldi szekér valamennyi alkatrészének a nevét gyűjtsük össze. Természetesen óriási rohangászásba kezdtünk, mivel megadta az összesített darabszámot, hogy hányat is kell megneveznünk. Nem akarok számot írni, de határozottan emlékszem, hogy a töredékét tudtuk csak összegyűjteni az adathalmaznak, amit ő a végén elárult és le is íratott velünk. Pedig az igyekezet óriási volt bennünk több okból is. Egyrészt nagyon szerettük Sándor bácsit, s szerettünk volna kedvében járni, másrészt volt bennünk egy egészséges vetélkedés, amely mindenkit arra sarkallt, hogy egyik szomszédtól a másikig, kerékgyártó mestertől a kovácsig rohanjon és próbáljon meg kiszedni belőlük minden használható adatot.

Nagy igyekezetünk eredménye igencsak szerény volt az ő általa megkívánt végeredményhez képest, ennek ellenére a jutalmunk nem maradt el, hiszen újabb és újabb pásztor-történeteket, sőt számunkra akkor „szemnyitogató”, kissé sikamlós tanyai történeteket is kaptunk jutalmul. Felejthetetlen néprajz, földrajz, természetrajz, szociológia, filozófia, vagy Isten tudja milyen órák voltak, de élvezetesek és nagyszerűek.

A történet vége igazi happy-end, hiszen 1945. július 14-én valamennyien sikeresen levizsgáztunk, ki-ki a saját osztályának anyagából (én a második osztályból) és a Szeghalmi Református Péter András Gimnázium vizsgáztató tanárai – bár óriási jóindulattal tettek tanúbizonyosságot – viszonylag szép osztályzatokat írtak be gimnáziumi értesítőnkbe.

Jeney Lajos